

A JÖVŐKUTATÁS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

DEVELOPMENT HISTORY OF HUNGARIAN FUTURES STUDIES

Nováky Erzsébet¹, Kristóf Tamás²

¹az MTA doktora, professor emerita

Budapesti Corvinus Egyetem Fenntartható Fejlődés Intézet, Budapest
erzsebet.novaky@uni-corvinus.hu

²habilitált doktor, egyetemi docens

Budapesti Corvinus Egyetem Vállalkozás és Innováció Intézet, Budapest
tamas.kristof@uni-corvinus.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A folyóiratcikk a hazai jövőkutatás tudományág ötvenöt éves fejlődéstörténetéről igyekszik átfogó, közérthető áttekintést adni. A magyar jövőkutatás fejlődéstörténete során eleinte a tudományág vertikális elmélyítése és horizontális expanziója valósult meg, ezt követően a tudományág elméletének és módszertanának folyamatos megújulása következett be, szélesebb fókusz helyezve a gyakorlati problémakörökre. A kutatási eredmények és a széles körű publikációk összességében igazolják, hogy a magyar jövőkutatás az idők során nemzetközileg is elismert, egyre javuló tudományos eredményeket ért el. Gazdag kutatási és oktató munka áll a hazai jövőkutatók tudományos teljesítménye mögött. A magyar jövőkutatás a kialakított elméleti keretrendszerével és módszertanának alkalmazásával az eltelt idő során folyamatosan olyan előrejelzéseket, illetve előrettekintési végtermékeket készített, amelyek nemzeti, regionális, ágazati és szervezeti stratégiák, szakpolitikák, döntések és tervek alapjául szolgáltak.

ABSTRACT

This article attempts to provide a comprehensive review about the 55-year-long historical development of Hungarian futures studies. Throughout its history, there were two stages of development. The first was the vertical deepening and horizontal expansion of the field, whereas the second could be described as the theoretical and methodological renewal as well as broadening focus on practical issues. Research results and a wide range of reputable publications have justified that Hungarian futures studies achieved internationally recognized, constantly improved scientific results. Broad research and education efforts have been underlining the performance of domestic futurists. Applying the established theoretical and methodological framework, Hungarian futurists have continuously developed forecasts and foresight products that served as a basis of national, regional, sectoral, and organizational strategies, policies, decisions, and plans.

Kulcsszavak: jövőkutatás, előrettekintés, előrejelzés, fejlődéstörténeti összefoglaló

Keywords: futures studies, foresight, forecasting, summary of development history

BEVEZETÉS

A folyóiratcikk „review-k review-ja” szemléletben igyekszik közérthető összefoglalást adni a 2023-ban immár ötvenöt éves múltra visszatekintő hazai jövő-kutatás tudományág fejlődéstörténetéről. A tanulmány a folyóirat és a választott műfaj sajátosságainak következtében magas szintű, átfogó értékelésre tesz kísérletet, amely híven követi a tudományág főbb hazai tudományos állomásait. A tanulmánynak nem célja egy-egy kiragadott tudományos eredmény, intézmény, életpálya, projekt, publikáció vagy alkalmazott módszer részletes értékelése, de a hivatkozott publikációk mindegyike valamilyen szempont szerinti összefoglaló mű a magyar jövőkutatás bizonyos vetületeiről, amelyek további részletek megismerésére és tanulmányozására adnak lehetőséget.

A tanulmány három fő fejezetből tevődik össze. Az első fejezet áttekintést ad a hazai intézményes jövőkutatás általános fejlődéstörténetéről, annak kialakulásától napjainkig. A második fejezet a hazai jövőkutatás elméleti-módszertani fejlődéstörténetét értékeli. Végül, a harmadik fejezet a magyar jövőkutatás gyakorlati eredményeiről nyújt átfogó képet.

A MAGYAR JÖVŐKUTATÁS ÁLTALÁNOS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

Az intézményes jövőkutatás Magyarországon 1968-ban jött létre. Lényeges egybeesésnek tekinthető, hogy ugyanebben az évben alapították a Római Klubot, és napjaink világszerte vezető tudományos jövőkutatási folyóirata, a *Futures*, ekkor publikálta az első számát. A többi poszt szocialista országhoz hasonlóan, a hazai jövőkutatás kezdetben a szovjet modellt követte (Nováky et al., 2001), amelynek prioritásait a hosszú távú előrejelzéseknek és a népgazdasági tervezésnek rendelték alá.

A hazai jövőkutatás fejlődéstörténete nem volt egyszerű út, mivel sokan megkérdőjelezték annak tudományos mivoltát. A szocializmusban jelen lévő központi tervezési rendszer azonban, a korábbi kudarcokból tanulva, új fejlesztési igényeket irányzott elő, amelyhez a hazai jövőkutatás képes volt innovatív megközelítéseket és módszertani támogatást nyújtani. Miközben a hazai jövőkutatás igyekezett definiálni és fenntartani az előzőekből következő pozícióját és sajátosságait, a tudományág vezető képviselői ennél szélesebb körű és hosszabb távú célokat tűztek ki. Ennek érdekében az elméleti és módszertani tudásbázis jelentős szélesítésének megteremtését indították el, amellyel érdemben hozzájárultak a jövő feltárásának és alakításának hatékonyabb előmozdításához. A nemzetközi jövőkutatási szakirodalom gazdagítását és a nemzetközi jövőkutatási hálózathoz való csatlakozást tűzték ki célul, előmozdítva egyúttal a kutatási és a felsőoktatási tevékenység egymást kölcsönösen erősítő hatásait. Véleményünk szerint az eltelt

ötvenöt év igazolta, hogy a kezdetekben kitűzött célok helyesnek bizonyultak, és azok ténylegesen megvalósultak.

A hazai jövőkutatás fejlődéstörténete két fő szakaszra bontható. 1990-ig a tudományág vertikális elmélyítése és horizontális expanziója valósult meg, míg 1990-et követően a tudományág elméletének és módszertanának folyamatos megújulása következett be, szélesebb fókuszot helyezve a gyakorlati problémákörre (Nováky et al., 2017).

Az intézményes jövőkutatás rendszerváltásig bekövetkezett szervezeti fejlődéstörténetéről részletes áttekintést ad Kovács Géza és Nováky Erzsébet (1994). Fontos megjegyezni, hogy a jövőkutatás 1976-tól a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) elismert tudományága lett, amikor megalakult a Jövőkutatási Bizottság. A jövőkutatás akadémiai támogatottsága lényegét tekintve nem változott, amikor 2011-ben a Jövőkutatási Bizottság fuzionált a Statisztikai Bizottsággal, és megalakult a Statisztikai és Jövőkutatási Tudományos Bizottság, amely két önálló tudományág harmonikus, egymást kölcsönösen segítő kapcsolatát valósította meg. A jövőkutatás 2009-től képezi részét a PhD-képzéseknek.

A rendszerváltást követően felgyorsult a jövőkutatás oktatásának terjedése, és jelentősen megerősödött annak nemzetközi dimenziója, amelyről részletes áttekintést Nováky Erzsébet (2019) ad. Lényeges eredményként értékelhető, hogy a hazai jövőkutatók folyamatosan aktív tevékenységet fejtettek ki a World Futures Studies Federation (WFSF) vezetői bizottságában, számos nemzetközi és hazai átfogó *foresight* projektet vittek sikerre, működtették a Római Klub hazai asszociációját, hosszú ideje működtetik a Millennium Project Hungary Node-ját. A magyar jövőkutatók, valamint a jövőkutatás tantárgyat felvett MSc- és PhD-hallgatók az Association of Professional Futurists (APF) mind a négy elérhető kategóriájában több alkalommal is díjat nyertek. Magyarország két WFSF-világkonferenciát (1991, 2005), egy európai regionális tanácskozást (1987), valamint négy nyári egyetemet (1999, 2001, 2003, 2005) szervezett, egyúttal 2007-ben megrendezte a United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) technológiai előrettekintési csúcstalálkozóját. A hazai jövőkutatók aktívan vettek részt a COST A22 (Foresight Methodology – Exploring New Ways to Explore the Future, 2003–2007) nemzetközi projektben, amely tovább gazdagította a hazai tudományág nemzetközi elismertségét.

A magyar jövőkutatók gazdag publikációs teljesítményt tudnak felmutatni, amelyben folyóiratcikkek, monográfiák és tanulmánykötetek egyaránt szép számmal találhatóak. A hazai jövőkutatók nemzetközileg rangos folyóiratokban történő publikációs tevékenysége az eltelt időszakban folyamatosan erősödött (Nováky–Kristóf, 2022). Ez utóbbi tekintetében a 2010-es és a 2020-as évek különösen erősnek bizonyultak. Jelenleg évről évre erősödő számú és minőségű publikációs eredményeknek vagyunk örömteli tanúi, ami a hazai jövőkutatás nemzetközi láthatósága és eredményessége szempontjából kedvező tendenciaként értékelhető.

Ebben jelentős hozzáadott értéke volt a fiatal kutatóknak. A hazai jövőkutatás megerősödésében és kutatási eredményeinek elérésében mindvégig számottevő anyagi bázist jelentettek a sikeres MTA-, OTKA- és különböző minisztériumi pályázatok, valamint a nemzetközi kutatásokban való részvételek.

A MAGYAR JÖVŐKUTATÁS ELMÉLETI-MÓDSZERTANI FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

A kezdeti elméleti-módszertani eredmények tisztázták a szocializmus viszonyai között a jövőkutatás kapcsolatát a tervezéshez. Tudományelméleti oldalról megtörtént a jövőkutatás kapcsolatának tisztázása más diszciplínákkal. Ezt követően a metodológiai kérdések között figyelem helyeződött a jövő megismerhetőségének és meghatározottságának kérdéseire, valamint a heurisztika, a tér és idő, a kvantifikálás, a komplexitás és az alternativitás jövőkutatásbeli értelmezésének definiálására. A jövőkutatásban alkalmazott módszerek rendszerezése és hazai viszonyok közötti továbbfejlesztése gyakorlati közelségbe hozta a jövőkutatást, amit az előrejelzések megbízhatóságának vizsgálata tett teljessé (Nováky et al., 2017).

A hazai jövőkutatás fejlődéstörténete során karakterisztikusan megjelent paradigmák – pozitivista, evolúciós, kritikai és integrált jövőkutatás – jelezték a különböző megközelítések és azok szintézisének lehetőségét és jelentőségét (Hideg, 2012), akárcsak az előretékinéssel kapcsolatos elmélet és gyakorlat közötti összhang megteremtésének fontosságát (Hideg, 2007).

A jövőkutatás fejlődéstörténete rendkívül változatos módszertant tud felvonalatni, amely magas szintű megközelítésben az előrejelzési (forecast) és az előretékinési (foresight) módszercsaládban öltönek testet. A tapasztalatok igazolták, hogy az előrejelzési módszertanok és módszerek egyszerűbb folyamatok, jelenségek rövidebb távú előrevetítésére, prognosztizálására alkalmazhatók, matematikai-statisztikai módszerek keretében (Hideg et al., 2014). Ezzel szemben, az előretékinési módszerek nehezebben megfogható elemekre, összetettebb folyamatokra, valamint komplex és instabil jelenségek hosszú távú megismerésére szolgálnak, minőségileg eltérő jövőalternatívák előállítását célozva (Hideg, 2007; Hideg–Nováky, 2012). Az előrejelzési és előretékinési módszertanok azonban nem zárják ki egymást, hiszen gyakran van szükség az eljárások kombinálására.

Az 1990-es évektől mélyreható változások jelentek meg a társadalmi, a gazdasági és a politikai környezetben. A változások teremtette új helyzetben megtörttek a korábbi trendek, fokozódott az instabilitás, megnőtt a bizonytalanság, új, váratlan események bukkantak fel, gyakran kifejezetten az emberi tevékenységek következtében. A jövőkutatás módszertanának instabil viszonyok melletti megújulása abban összegezhető, hogy a jövőkutatás egyszerre értelmezte a folyamatok dinamikáját és megváltoztathatóságát, valamint a társadalom szereplőinek a jövő

alakítására irányuló törekvését, értelmezve és keresve a jövőformáló erőket (Nováky, 2019). Egyértelművé vált, hogy instabil viszonyok között nincs lehetőség egyetlen, nagy valószínűségi értékkel bíró jövőváltozat (predikció) készítésére, hanem több, minőségileg eltérő, többé-kevésbé azonos valószínűséggel bíró jövőalternatíva feltárására van szükség és lehetőség. A megállapítás alátámasztására a kaoszelmélettel kapcsolatos kutatások adtak végleges választ, amelyekről Nováky Erzsébet és Orosz Miklós (2015) nyújt részletes összefoglalót.

Ezzel párhuzamosan, a jövőformáló erők szerepének és jelentőségének növekedése miatt, kiemelt figyelem helyeződött a jövőorientáltság vizsgálatára. A jövőorientáltság fogalmának hazai értelmezése nemzetközileg is elfogadottá vált (Nováky et al., 1994). A jövőorientáltság különböző célcsoportok és szempontok szerinti hazai empirikus vizsgálatának harmincéves fejlődéstörténetéről Tóthné Szita Klára, Gál Jolán és Kristóf Tamás (2019) ad átfogó összkepet.

A jövőre vonatkozó várakozások jövőformáló erejéből fakadóan a 2000-es évektől megnövekedett a jövő iránti felelősség a szakértők és nem szakértők körében egyaránt, amely az innovációk és a vállalkozói szemlélet megerősödéséhez is kapcsolható. A laikus egyén szerepének növekedése előtérbe hozta a partícipatív jövőkutatást, amely szorosan társult a cselekvésorientáltság jelenségéhez. A 2010-es évektől a kreativitás és az interaktivitás szerepe jelentősen megnövekedett (Hideg–Nováky, 2012). A jövőkutatók és a résztvevők felelősségi szerepeinek definiálásáról és azok különböző előrettekintési projektekben és a stratégiai menedzsmentben való megjelenéséről részletes áttekintést ad Nováky Erzsébet és Tyukodi Gergely (2010).

A hazai jövőkutatás fejlődéstörténetében jellemző volt, hogy ugyanazon empirikus kutatásokat – elsősorban a komplex jövőképző kutatásokat, a jövőorientáltság-vizsgálatokat és a kaoszszámításokat – időről időre újra elvégeztek, annak érdekében, hogy a változások értékelhetők legyenek. Ezek tovább erősítették a hazai jövőkutatás nemzetköziesedését és a nemzetközi jó gyakorlatok meghonosítását. Folyamatosan lehetővé vált a hazai fejlettségi szint nyomon követése, akárcsak a tudományág nemzetközi fejlődéséhez való hozzáadott értékek elemzése.

A MAGYAR JÖVŐKUTATÁS GYAKORLATI KUTATÁSI EREDMÉNYEI

A magyar jövőkutatás a kezdetektől arra törekedett, hogy a kialakított elméleti keretrendszerével és módszertanának alkalmazásával olyan előrejelzéseket, illetve előrettekintési végtermékeket készítsen, amelyek nemzeti, regionális, ágazati és szervezeti stratégiák, szakpolitikák, döntések és tervek alapjául szolgálnak.

Nemzeti jövőképzési szinten a magyar jövőkutatás rendszeresen dolgozott ki egy-egy országos komplex jövőképet, azokat rendszeresen aktualizálva a folyamatosan változó környezeti feltételrendszerhez. A komplex jövőképvizsgálatok

tudatosan támaszkodtak az egyre gazdagodó jövőkutatói módszertani elvekre, amelyek a *top-down* és a *bottom-up* megközelítés mindkét irányú formáját alkalmazták. A különböző időtávokra előretékintő komplex jövőképzésekéről a Tóth Attiláné és S. Gubik Andrea szerkesztette (2016) tanulmánykötet igyekszik áttekintést adni. A jövőkutatás számtalan alkalommal bizonyította, hogy hiteles alapul szolgálhat hosszabb távú regionális fejlesztési stratégiák kialakításához is, elsősorban az interaktív szemléletben megvalósított participatív jövőkutatás oldaláról és scenáriók kidolgozásával (Korompai et al., 2017).

A hazai jövőkutatás mindig is interdiszciplináris megközelítésben kereste a társadalom, a gazdaság és a környezet jelenlegi és jövőbeli kapcsolatait, és ezekre építve számos alkalommal jelezte előre hazánk környezeti állapotát. Az első modellszámítás idején a kérdés az volt, hogy a gazdasági és a környezeti stratégiák harmonizálnak-e egymással, illetve a gazdasági stratégiák milyen feltételek mellett szolgálhatnak környezetvédelmi célokat is (Nováky et al., 1991). A multidiszciplináris modellvizsgálat bizonyította, hogy a gazdasági stratégiák csak akkor szolgálhatják a környezeti célok megvalósulását, ha azok szerves részét képezik a társadalmi-ökológiai folyamatoknak, azaz tekintettel vannak a társadalmi és ökológiai korlátokra és következményekre. Az utóbbi években végzett környezeti jövőkutatás tudományos alapozást biztosított a döntéshozók számára a jövőbeli környezeti változásokhoz kapcsolódó döntéshozatal folyamatában, hangsúlyozva a jövővel való szisztematikus foglalkozás jelentőségét (Hideg et al., 2018). A jövőkutatás markáns területeként a világmodellezés fejlődéstörténetéről ad részletes áttekintést Hideg Éva (2022) összefoglaló tanulmánya, amely rámutat azokra a modellezési módszertanokra és fordulópontokra, amelyek új utakat nyitottak a világmodellek készítésében és hasznosításában. A fenntarthatósággal kapcsolatos publikációs eredmények nemzetközi szinten is jelentősek (Nováky–Kristóf, 2022).

A jövőkutatás a kezdeti évtizedekben a technológiai előrejelzés, az utóbbi időszakban a technológiai előretékintés szemléletmódjával és módszertanával támogatta a tudományos, technológiai és innovációs politikák kialakítását. Számos projekt és publikáció igazolta, hogy az előretékintés szignifikáns mértékben és változatos formákban képes befolyásolni és alakítani az innovációs rendszereket (Havas–Weber, 2017).

Szinte nincs olyan ágazat, amelynek a jövőjével az elmúlt ötvenöt évben – a kor szellemének megfelelő és rendelkezésre álló korlátozott ismeretek birtokában – ne foglalkozott volna a hazai jövőkutatás (Hideg et al., 2014; Tóth–S. Gubik, 2016; Nováky–S. Gubik, 2018). Az ágazati jövőkkel foglalkozó nemzetközi szinten rangos tudományos folyóiratcikkek tekintetében az utóbbi években a felsőoktatás, az egészségügy és a vállalatok jövőjével kapcsolatos publikációs eredmények meghatározóak (Nováky–Kristóf, 2022).

A 2010-es évektől a jövőkutatás területén dominánssá váltak a foresight projektek, aminek következtében – a világtendencia részeként – a tudományág üzleti

orientálttá válása figyelhető meg. A foresight gyakorlati művelői a jövőkutatásnak olyan stratégiai tervezési dimenziót adtak, amely a tradicionális jövőkutatásból korábban hiányzott. Ezzel egyidejűleg, a nemzetközi trendekkel összhangban, Magyarországon is megvalósult a jövőkutatás fragmentációja. Napjainkban a jövőkutatás „perifériáján” jelentős nagyságrendű gazdasági előrejelzési szakember, stratégiai tervező, társadalomtudós, politikai elemző, kockázatkezelő és tanácsadó tevékenykedik, akik nem is definiálják magukat jövőkutatóknak.

ÖSSZEGRZÉS

Az elmúlt ötvenöt évre visszatekintve megállapítható: a hazai jövőkutatók kutatási eredményei és publikációi azt mutatják, hogy a magyar jövőkutatás nemzetközileg is elismert, egyre javuló tudományos eredményeket ért el. Gazdag kutatási és oktató munka áll a hazai jövőkutatók tudományos teljesítménye mögött. Az elért tudományos eredményekkel folyamatosan fejlődött a jövőkutatás elmélete és módszertana. A továbbfejlesztett, illetve az újonnan alkalmazásba vett módszerek az egyre kreatívabb és hasznosítható gyakorlati eredményekben mutatkoztak meg.

Korunkban a jövőkutatás szerepe és jelentősége tovább növekszik, amikor nemcsak az instabil társadalmi-gazdasági-technológiai folyamatok változásában jelennek meg kiszámíthatatlan jelenségek, hanem az egyéni és a társadalmi értékek mozgásában is számolnunk kell a váratlan jelek felbukkanásával. Ezért az a véleményünk, hogy a jelenből kibontható és a meglepetésszerű változások keresésére a tudományos megközelítés eszköztárának felhasználása mellett a korábbinál nagyobb figyelmet kell fordítani a fiatalok jövőhöz való viszonyának formálására és a különböző generációk közötti együttműködés erősítésére. A jövőkutatás tudománya így válhat a mindennapok világát alakító felelősségteljes valósággá.

IRODALOM

- Havas A. – Weber, K. M. (2017): The ‘Fit’ between Forward-Looking Activities and the Innovation Policy Governance Sub-System: A Framework to Explore Potential Impacts. *Technological Forecasting and Social Change*, 115, 2, 327–337. DOI: 10.1016/j.techfore.2016.07.016, <http://real.mtak.hu/32643/>
- Hideg É. (2007): Theory and Practice in the Field of Foresight. *Foresight*, 9, 6, 36–46. DOI: 10.1108/14636680710837299, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/397/1/HidegEForesight2007.pdf>
- Hideg É. (2012): *Jövőkutatósi paradigmák*. Budapest: Aula Kiadó, <https://mek.oszk.hu/11300/11394/11394.pdf>
- Hideg É. (2022): A világmodellézés 50 éve. *Scientia et Securitas*, 3, 2, 91–100. DOI: 10.1556/112.2022.00094, <https://akjournals.com/view/journals/112/3/2/article-p91.xml>

- Hideg É. et al. (2018): Környezeti jövő kutatás: Magyarország 2050. *Magyar Tudomány*, 179, 5, 714–728. DOI: 10.1556/2065.179.2018.5.14, https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f6238
- Hideg É. – Nováky E. (szerk.) (2012): *Jövő kutatás – interaktívan*. Budapest: Aula Kiadó, <https://mek.oszk.hu/11300/11393/11393.pdf>
- Hideg É. – Nováky E. – Tóthné Szita K. (2014): A magyar jövő kutatás történeti alapjai. (*Jövőelméletek* 20) Budapest: BCE Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék, http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1668/1/Jovoelmeletek_20.pdf
- Korompai A. – Szabó M. – Nováky E. (2017): Supporting the Absorbent National Rural Development Planning by Scenarios. *European Countryside*, 9, 3, 416–434. DOI: 10.1515/euco-2017-0025, <https://sciendo.com/article/10.1515/euco-2017-0025>
- Kovács G. – Nováky E. (1994): Past and Future in the Present of the Futures Research Department: From Research Seminar to Department and the Way Forward. *Society and Economy*, 16, 1, 7–16.
- Nováky E. (2019): A magyar jövő kutatás 50 éves: visszpillantás és előretétekintés. *Opus et Educatio*, 6, 2, 126–138. DOI: 10.3311/ope.302, <http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/302/555>
- Nováky E. et al. (1991): *Környezeti stratégiák jövő kutatási alapozása*. Budapest: Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium
- Nováky E. – Hideg É. – Kappéter I. (1994): Future Orientation in Hungarian Society. *Futures*, 26, 7, 759–770. DOI: 10.1016/0016-3287(94)90043-4
- Nováky E. – Hideg É. – Tóthné Szita K. (2017): Futures Studies Serving the Development of Future Orientation in Hungary. *World Futures Review*, 9, 2, 72–82. DOI: 10.1177/1946756716678413, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3154/>
- Nováky E. – Kristóf T. (2022): A Comprehensive Review of Hungarian Futures Studies in Light of International Journal Articles. *European Journal of Futures Research*, 10, 14. DOI: 10.1186/s40309-022-00201-x, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/7461/>
- Nováky E. – Orosz M. (2015): Chaos Theory and Socio-Economic Renewal in Hungary. *Journal of Futures Studies*, 19, 4, 31–50. <https://jfsdigital.org/wp-content/uploads/2015/06/JFS19-4-Article3-Novaky-Orosz.pdf>
- Nováky E. – S. Gubik A. (szerk.) (2018): *A múltból átívelő jövő. VIII. Magyar (Jubileumi) Jövő kutatási Konferencia. Konferenciakötet*. Győr: Palatia Kiadó, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3786/>
- Nováky E. – Ramba Varga V. – Kőszegi Kalas M. (szerk.) (2001): *Futures Studies in the European Ex Socialist Countries*. Budapest: BUESPA Futures Studies Centre, <https://vmek.oszk.hu/04000/04011/04011.pdf>
- Nováky E. – Tyukodi G. (2010): The Responsibility of Futurists in Strategic Foresight – Hungarian Examples. *Technological Forecasting and Social Change*, 77, 9, 1546–1549. DOI: 10.1016/j.techfore.2010.06.013, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1763/>
- Tóth A. – S. Gubik A. (szerk.) (2016): *Magyarország 2025-ben és kitekintés 2050-re. Tanulmánykötet Nováky Erzsébet 70. születésnapjára*. Budapest: Arisztotelész Kiadó, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2507/1/Magyarorszag2025ben.pdf>
- Tóthné Szita K. – Gál J. – Kristóf T. (2019): Hogyan látják a hazai fiatalok a távlati jövőt? *Opus et Educatio*, 6, 2, 170–183. DOI: 10.3311/ope.306, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/5978/>